

Nooit meer schrijven

De last van de bestseller: schrijvers over hun succes

De Franse kunstsociologe Nathalie Heinich tekende de lotgevallen op van Prix Goncourt-winnaars. Na de prijs gingen zij – bijna – ten onder aan hun succes. Hoe is het gesteld met literaire roem in Nederland? En welke beproevingen brengt die met zich mee? Oek de Jong, Nelleke Noordervliet, Pauline Slot en Joost Zwagerman over de kwetsbaarheden van het schrijversvak.

Soms lijkt schrijven mij iets voor zieken en thuisblijvers, schrijft laatbloeiër F.B. Hotz in een brief aan zijn oom, twijfelend over zijn overstap van de muziek naar de literatuur.¹ Veertien jaar lang ploetert Hotz voort aan zijn verhalen, voordat hij iets daarvan de buitenwereld in durft te sturen. Zijn schrijverscarrière toont in extreme vorm dat het schrijven een levensbestemming kan zijn en tegelijkertijd een bezoeking. Een langdurige investering van tijd en energie waarbij de nek wordt uitgestoken en waarvan de uitkomst ongewis is. Misschien dat daarom de meeste – literaire – schrijvers, gevraagd naar het hoe en waarom, benadrukken dat er geen keuze in het spel was. Ze zijn geen schrijver geworden, maar waren het eigenlijk altijd al, soms zonder dat ze dat wisten. ‘Ik heb nooit bedacht om schrijver te worden’, zegt Hella S. Haasse in een interview. ‘Dat is gewoon vanzelf gebeurd.’² Volgens Harry Mulisch kán het eenvoudigweg niet anders: ‘Je bent een schrijver, of niet, maar je kunt het niet worden.’³

Maar wanneer ben je zover dat je jezelf ook ‘schrijver’ durft te noemen? De status van schrijver is in onze cultuur hoog. Omdat het vereiste instrumentarium voor iedereen binnen handbereik ligt, lijkt degene die zich met behulp van de pen weet te onderscheiden een begenadigde ziel. Dat betekent echter ook dat hij die staat van begenadigdheid moet waarmaken. De impliciete opvattingen over wat een schrijver is, in de betekenis van ‘moet zijn’, zijn krachtig. De literaire kritiek kan op z’n radicaalst iemand het recht ontzeggen zich schrijver te noemen. Daartegenover staat het ongekende geluk van de schrijver die erkend is, en succes heeft met zijn werk. Die veel lezers heeft, goed verkoopt, aandacht van de media krijgt, mooie kritieken, prijzen, noem maar op. Heerlijk, bevredigend, tot achteroverleunen stemmend, en daarna: óp naar het volgende prachtboek. Toch?

Een warme sociologische benadering

In Frankrijk moet het iets anders gesteld zijn met het schrijversgeluk dan in Nederland. De Franse kunstsociologe Nathalie Heinich deed onderzoek naar de ervaringen van veertien Prix Goncourt-winnaars en wijdde een aantal beschouwingen aan het specifieke van de schrijversidentiteit en de beproevingen die literaire roem met zich mee-

1. F.B. Hotz & H.W. Kunst (2002) *Een beetje levensbestemming. Briefwisseling*. De Arbeiderspers, 38.

2. Onno Blom (2002) ‘De jeugdzonde van Hella S. Haasse. “Ik hief mijn hand op tussen mij en ‘t licht”’. In: *Awater* 3, 11.

3. Marita Mathijssen (2002) *Het voorbestemde toeval. Gesprekken met Harry Mulisch*. De Bezige Bij, 75.

brengt.⁴ Heinrich schetst het leven van de schrijver-na-de-prijs als één grote *Werdegang*. Het krijgen van een prijs brengt faalangst met zich mee, schuldgevoelens, vervreemding en identiteitsverlies, en confrontaties met rivaliteit en afgunst. Daarbij valt de gelauwerde ten prooi aan een openbaarheid die in Nederland alleen maar weggelegd lijkt voor televisie- en filmsterren.

Dat dit beeld op het eerste, Nederlandse, oog misschien wat dramatisch lijkt, kan te maken hebben met een verschil in culturele waardering voor schrijvers. Een equivalent voor de Prix Goncourt, waarmee een schrijver nog voor zijn vijftigste de gecanoniseerde status kan bereiken, kent Nederland niet. Ook de grotere schaal waarop het een en ander zich afspeelt, kan een rol spelen. Een Franse schrijver heeft nu eenmaal onmiddellijk al een groter lezerspubliek dan een Nederlandse, met een onvergelijkbaar groot groeipotentieel.

Toch prikkelen de bevindingen van Heinrich de nieuwsgierigheid naar de Nederlandse schrijversrealiteit. Beroemd zijn in Nederland is tenslotte ook een vorm van wereldberoemdheid. Buiten dat zijn de vragen naar identiteit en zelfverlies even existentieel als universeel. Heinrich' pleidooi voor een 'warme', *verstehende*, sociologie biedt een vrijbrief, én een leidraad, om schrijvers uit te horen over hun schrijversidentiteit, en over de gevolgen van literaire roem. Sinds wanneer noemen zij zichzelf schrijver? Wat betekent voor een schrijver het hebben van succes, oftewel een groot lezerspubliek, aandacht van de media en eventueel literaire prijzen? Zijn dit inderdaad prettige bijverschijnselen, leidend tot financiële en creatieve vrijheid, of wordt er een hypotheek gelegd op de verdere productie? Over deze en verwante kwesties sprak ik met vier Nederlandse literaire auteurs: Oek de Jong, Nelleke Noordervliet, Pauline Slot en Joost Zwagerman.⁵

Anders dan Heinrich selecteerde ik hen niet op hun prijswinnaarschap, maar op hun succes, lees: bekendheid. Ik weet niet hoe het in Frankrijk is gesteld met de kloof tussen de literaire kritiek en de literaire smaak, maar in Nederland loopt literaire erkenning vaker niet dan wel synchroon met een wijdverbreid lezerspubliek. Voor genoemde auteurs geldt evenwel dat ze alle vier een literaire status genieten, een of meer bestseller(s) hebben geschreven, volop productief zijn en ervaring hebben met 'het literaire leven', dat wil zeggen een publiek bestaan als schrijver leiden.

Schrijver zijn of schrijver worden

Zowel Oek de Jong als Joost Zwagerman waren 22 toen ze debuteerden. Voor hen beiden was het al vroeg een uitgemaakte zaak dat ze schrijver zouden worden. Misschien wáren ze het eigenlijk al. Oek de Jong: 'Een keuze was het zeker niet, want als het een keuze was zou ik gearzeld kunnen hebben tussen bijvoorbeeld het vak van kunsthistoricus en dat van schrijver. En ik heb die aarzeling nooit gevoeld, ik heb nooit overwogen iets anders te gaan doen dan schrijven.' Joost Zwagerman: 'Het was altijd al het idee dat ik schrijver zou worden. Daar heb ik nooit zo aan getwijfeld. Ik ging Nederlands studeren om het schrijverschap van binnenuit te leren kennen. Een heel naïeve gedachte die ook onmiddellijk werd weersproken.'

Toch was het publiceren niet onmiddellijk voldoende om zichzelf bevestigd te zien in het schrijverschap en zich als schrijver te presenteren. Oek de Jong: 'Toen mijn eerste verhaal verscheen, was dat de eerste erkenning van mijn talent, voor het eerst ook dat ik

4. Nathalie Heinrich (1999) *L'épreuve de la grandeur: prix littéraires et reconnaissance*. La Découverte; 'Schrijver worden: vocationele identiteitsvorming' en 'Literatuurprijzen en identiteitscrises: de schrijver en de beproeving van de roem', beide opgenomen in een nog te verschijnen essaybundel (uitgave van De Boekmanstichting, gepland in mei 2003).

5. Oek de Jong gaf er de voorkeur aan de vragen schriftelijk te beantwoorden.

aan anderen onthulde dat ik schreef en literaire ambities had. Het was een enorme stap en een doorbraak in mijn leven. Maar op dat moment voelde ik me zeker nog geen schrijver. Na mijn verhalenbundel ook niet. Na mijn eerste roman, toen was ik het.'

Joost Zwagerman publiceerde zijn eerste roman aan het begin van zijn studietijd, en hield zijn schrijverschap zo goed mogelijk verborgen voor zijn medestudenten. Hij noemde zichzelf ook geen schrijver tegenover vrienden of kennissen. Dat vond hij aanstellerij. 'Heel sluipenderwijs, misschien na *Gimmick!*, mijn vijfde boek, toen ik met de studie was gestopt en ook van het schrijven kon leven, rolde het zo af en toe mijn mond uit.'

Nelleke Noordervliet en Pauline Slot debuteerden in een latere fase van hun leven: Noordervliet was 41, Slot 38. Voor hen allebei betekende het schrijven een nieuwe, onverwachte wending in hun bestaan. Nelleke Noordervliet: 'Het was voor mij nooit een welomschreven plan om te gaan schrijven. Je moet toch lijden aan een vorm van zelfoverschatting, vond ik altijd.' Haar eerste roman, *Tine, of de dalen waar het leven woont*, een gefingeerde biografie van de vrouw van Multatuli, ontstond als een gedachte-experiment. 'Gewoon eens proberen, in de verloren kwartiertjes. Ik deed het wel serieus, maar niet in het perspectief van een carrière als schrijver. Toen het boek af was, wist ik niet of het wat was. Een bevriende uitgever las het en stuurde het met zijn aanbeveling door naar Meulenhoff. Toen dacht ik: o god ja. Het kan dus.'

'Ik durfde pas "schrijver" als beroep te vermelden toen ik twee boeken had geschreven. En dan nog met de nodige terughoudendheid'

Pauline Slot: 'Ik heb nooit het idee gehad te gaan schrijven. Pas toen ik voor mijn vak, argumentatietheorie, een boek had geschreven, rees het idee om het eens te proberen. Toen werd het wel degelijk een roeping, of hoe je dat ook maar wilt noemen.' Zo gauw ze het idee kreeg voor *Zuiderkruis*, maakte ze tijd daarvoor vrij en richtte haar leven erop in. Toen het werd gepubliceerd en positief ontvangen, was ze opgelucht. 'Het is gelukt.' Voor Pauline Slot hoorde daar ook onmiddellijk het etiket 'schrijver' bij. 'Dat wat ik drie jaar in het geniep had gedaan, kon ik nu openlijk als een serieuze activiteit beschouwen. "Ik ben schrijver."' Bij Nelleke Noordervliet kwam die nieuwe

identiteit met veel meer aarzeling tot stand. 'Ik durfde pas "schrijver" als beroep te vermelden toen ik twee boeken had geschreven. En dan nog met de nodige terughoudendheid.'

Nathalie Heinich vermoedt dat het ook moeilijk is voor een schrijver om zich als zodanig te presenteren, vanwege de remmende invloed van de dominante gelijkheidsideologie. In onze cultuur, en zeker in Nederland, waar 'gewoon doen' gek genoeg is, wordt het je niet onmiddellijk in dank afgenomen als je je onderscheidt van de rest. Heinich signaleert een spanning tussen behoefte aan erkenning, distinctiedrang en jezelf blijven, en een maatschappelijke norm van rechtvaardigheid en gelijkheid.

De frictie tussen behoefte aan erkenning en schroom jezelf een te grote identiteit aan te meten, ervaren de geïnterviewde schrijvers vooral in contacten met de dagelijkse omgeving. Oek de Jong: 'Als onbekenden vragen wat voor werk ik doe, antwoord ik altijd aarzelend dat ik schrijver ben, want dit antwoord schept een zekere afstand: de ander weet zich er niet goed raad mee als hij geen lezer is, hij schaamt zich als hij wel lezer is en nooit iets van je heeft gelezen. Hij gaat zich dan in bochten wringen om die schaamte te

verbergen. Of hij gaat juist agressief bekennen dat hij nooit iets van je gelezen heeft. Sommigen kunnen zich helemaal niets voorstellen bij wat je doet, en anderen denken meteen dat je wel hooghartig zult zijn.’ Joost Zwagerman: ‘Ingewikkeld is dat mensen jou al denken te kennen terwijl jij nog bezig bent de eerste aarzelende schreden te zetten op het pad van de kennismaking. Dan merk je dat het enige tijd kost voordat ze af zijn van het idee dat ze bij mij examen moeten doen.’

Nelleke Noordervliet en Pauline Slot proberen bij voorbaat iedere toespeling op hun boeken af te wimpelen. Pauline Slot: ‘Soms kom ik in wat bredere kring mensen tegen die meteen zeggen dat ze mijn boek niet hebben gelezen. Dan zeg ik dat dat ook helemaal niet hoeft en dat het allemaal op basis van vrijwilligheid is. Die voelen dan een soort plicht om zich te verontschuldigen.’

‘Opeens ben je met z’n drieën’

Roem is een voorrecht, maar ook een beproeving, stelt Nathalie Heinich in haar beschouwing over literatuurprijzen en identiteitscrises. Via de geschiedenis van Prix Goncourt-winnaar Jean Carrière schetst Heinich het beeld van de succesvolle en voor van alles gevraagde schrijver die vervreemd raakt van zichzelf en de controle verliest. Zodanig dat zijn eigen naam die van een ander lijkt. In steeds meer situaties wordt hij blootgesteld aan een anoniem publiek, niet om wat hij in eigen persoon is, maar om één facet van zijn persoonlijkheid. Uiteindelijk wordt hij een dubbelganger van zichzelf, en voelt zich zowel de aanstichter als het slachtoffer van een identiteitsbedrog, ‘een herkenningsteken zonder werkelijk bestaan’.

Onze eigen Jean Carrière, Connie Palmen, brengt deze vervreemding aldus onder woorden: ‘Als je een fenomeen wordt, is het alsof je nog iets buiten jezelf hebt waar je mee moet omgaan. Je leidt een dubbel papieren leven. Je hebt de boeken die de deur uitgaan en waar ik altijd van gezegd heb: schrijven is een ander lichaam geven aan de geest. En de media leveren er nog een persoon bij. Het is alsof je opeens met z’n drieën bent. Ik ben Palmen van de media, Palmen van de boeken, en mezelf. De tol is dat je naam opgevuld raakt met dingen waar je geen macht over hebt. Dat die naam het bezit van anderen wordt. Hoe groter de schaal is, hoe meer je naam gevuld raakt met shit. Hoe meer je van je naam wordt beroofd.’⁶

De vier hier geïnterviewde schrijvers erkennen het gevoel van vervreemding dat roem met zich meebrengt, maar zijn er niet alleen negatief over. Het idee een rol te spelen, die van schrijver of publieke persoonlijkheid, blijkt ook een manier om afstand te nemen en zich staande te houden. Nelleke Noordervliet: ‘Ik speel Nelleke Noordervliet. Mijn dochter zei laatst tegen me: “In het echie ben jij mama.” Ik moest er vreselijk om lachen, maar het is waar. De publieke persoon, de schrijfster Nelleke Noordervliet, is een rol.’ Ook Pauline Slot kijkt met een zekere geamuseerdheid naar zichzelf als ze bijvoorbeeld een lezing houdt. ‘Dan zit ik daar als schrijver. Als ik thuiszit, ervaar ik mezelf helemaal niet zo. Schrijver en het zelf vallen niet helemaal samen. Als ik publiekelijk moet optreden, zit ik in een rol. Dan denk ik: moet je mij hier nou zien.’

Ook de Jong beschouwt het geven van interviews waarin hij ook iets over zichzelf moet loslaten, als onvermijdelijk. ‘Als journalisten niet voortdurend naar allerlei persoonlijke dingen zouden vragen, zou ik het er waarschijnlijk nauwelijks over hebben.’

6. Xandra Schutte (1998) ‘Ik ben die Palmen niet’. Interview met Connie Palmen. In: *De Groene Amsterdammer*, 16 december.

Joost Zwagerman heeft geleerd te groeien in zijn schrijversrol. ‘Het kost enige tijd om een modus te vinden voor het feit dat je naast jezelf ook nog schrijver bent. Het heeft iets surrealistisch. Er is een universum waarin ik gewoon thuiszit en aan het werk blijf. Maar ik kan af en toe even het parallelle universum in duiken en de schrijver spelen die heel veel te vertellen heeft. Het alternatief zou zijn dat er maar één universum is. Dat is het Harry Mulisch-model. Die is ook schrijver als hij niet schrijft. Als hij al boodschappen doet, dan schrijft hij als de schrijver die hij is naar de supermarkt.’

Schrijver blijven

Nathalie Heinich besteedt de nodige aandacht aan de invloed van de blik van anderen op iemands zelfperceptie. In eerste instantie wordt het beeld dat iemand van zichzelf heeft, verstoord, met alle verwarring van dien. Tegelijkertijd is het schrijven op die anderen gericht, en is men van een weerklank in de buitenwereld afhankelijk. Een schrijver moet een nieuwe balans zien te vinden tussen het beeld dat hij van zichzelf heeft en het beeld dat hij bij anderen oproept, en zich eventueel zien te vereenzelvigen met een nieuwe identiteit. Heinich spreekt in dit verband zelfs van een mogelijke tweede geboorte. Omdat zij het heeft over Prix Goncourt-winnaars, kiest zij waarschijnlijk voor een dergelijke positieve formulering. Voor niet-gecanoniseerde schrijvers is de weerklank in de buitenwereld een stuk grilliger. Uit de gesprekken met Oek de Jong, Nelleke Noordervliet, Pauline Slot en Joost Zwagerman blijkt dat de kunst van het blijven schrijven voor een groot deel schuilt in het op afstand houden van de buitenwereld en in het – opnieuw – bepalen van de eigen identiteit. Een inspanning die zich moeilijk verdraagt met publiceren, en zelfs soms het schrijven stillegt.

Oek de Jong, Pauline Slot en Joost Zwagerman hebben alle drie ervaring met plotse-ling en grootschalig succes; voor Nelleke Noordervliet verliep het proces van bekend worden geleidelijker. Pauline Slot werd uit het niets een gevierd schrijfster. Van haar debuutroman *Zuiderkruis* (1999) werden binnen het jaar ruim vijftigduizend exemplaren verkocht. Hierna schreef ze nog twee romans, *Blauwbaard* (2000) en *Tegenpool* (2001). Op het moment werkt ze wel aan een volgend boek, maar op een veel lager pitje. Het afgelopen jaar heeft ze een aantal bezigheden buiten het schrijven aangepakt, en is zelfs begonnen in een deeltijdbaan bij de overheid. Het plezier in het schrijven is ze ‘een beetje verloren’, omdat ze meer moeite kreeg de stemmen van buiten ook buiten haar werkkamer te houden.

‘Ieder romantisch idee dat je over schrijven zou kunnen hebben, is bijgesteld door de realiteit. En dan wordt duidelijk: het is gewoon een vak’

Pauline Slot: ‘Ik ben andere dingen gaan doen, om mijn uiterlijke leven wat meer in overeenstemming te brengen met hoe ik me van binnen voel. Op dit moment ben ik wat meer de werkende persoon. Het schrijver-zijn wil ik even op de achtergrond hebben. Ik heb nu drie keer gezien hoe het gaat. Ieder romantisch idee dat je erover zou kunnen hebben, is bijgesteld door de realiteit. En dan wordt duidelijk: het is gewoon een vak. Een vak met heel prettige kanten, maar ook met heel harde en vervelende kanten. Het is een beetje zoals het in rela-

ties gaat. Op een gegeven moment, na de eerste euforie, kijk je wat nuchterder: met wie ben ik nu eigenlijk? Waar heb ik me in begeven? Ik ben nu bezig met die evaluatie: wat is dit voor een wereld en wat wil ik hierin? In niet veel andere beroepen word je zo openbaar op deze manier geëvalueerd. Het is zaak om je daartegen te wapenen. Toen ik mijn eer-

ste manuscript opstuurde, vond ik het een goed manuscript. Ik dacht: het is voorstelbaar dat anderen dat ook vinden. Tegelijkertijd was er het idee: het zal wel niks worden. De legitimatie moest echt van buiten komen. Als je dan geprezen wordt, wordt de legitimatie sterker. Ik mag kennelijk schrijver zijn, wat fijn dat de buitenwereld mij dat toestaat. Dat betekent ook dat de buitenwereld kan zeggen: wát, jij denkt dat je schrijver bent? Dat vinden wij helemaal niet! Dan sta je weer met lege handen. Als je legitimatie van buiten moet komen, ben je afhankelijk van de grillen en opinies van anderen. Ik ben nu aan het nagaan of ik die legitimatie ook zelf kan voelen. En kan denken: ja, ik mag iets maken, ik mag iets zeggen. Daar komt het volgens mij heel basaal op neer.'

Oek de Jong heeft een tijdlang niet geschreven, omdat hij een afkeer voelde van het schrijven. Deze periode heeft ongeveer tien jaar geduurd. Het afgelopen jaar publiceerde hij een omvangrijke roman, *Hokwerda's kind*. In 1979 had hij een spectaculair succes met de roman *Opwaaiende zomerjurken*, zijn tweede boek. In dat jaar was hij vooral opgejaagd en onrustig. Oek de Jong: 'Als het succes van het boek er niet was geweest, zou ik mij ook opgejaagd en onrustig hebben gevoeld, want zo zat ik toen in elkaar, en zo zit elk ambitieus en getalenteerd jong mens van 26 waarschijnlijk in elkaar. De eisen die ik op mijn eentje al aan mijzelf stelde, werden door de verwachtingen van de buitenwereld nog eens verscherpt. Ook bij *Cirkel in het gras*, in 1985, waren de kritieken lovend en was de verkoop zeer goed. Ik was er natuurlijk blij mee, maar daarna begon ik een afkeer te krijgen van het schrijven. In die periode heb ik nu en dan met moeite iets geschreven. Pas in het voorjaar van 1995 kreeg ik er weer zin in.'

Jarenlang was Joost Zwagerman, tot zijn eigen verving, de jonge veelbelovende debutant. Zijn boeken werden geprezen, iets te veel naar zijn eigen zin, want het leek of hij zomaar het literaire establishment in gleeed. Zijn vijfde boek, *Gimmick!* (1988), bracht een waterscheiding teweeg: men was pro of contra Zwagerman. En ook dat bleek wenen. De twee volgende romans, *Vals licht* en *De buitenvrouw*, waren allebei bestsellers; inmiddels zijn er van ieder tweehonderdduizend verkocht. Het schrijven van romans en gedichten is hij gaan afwisselen met het schrijven van essays, kritieken en columns. Zijn deelname aan het openbare debat, ook in televisieoptredens, alsmede het aanvaarden van een – tijdelijk – gastdocentschap aan de universiteit, beschouwt hij als broodnodige uitstapjes uit het schrijversuniversum. En als middel om de buitenwereld tegemoet te kunnen treden.

Joost Zwagerman: 'De paradox bij de commotie rond *Gimmick!* was dat ik het doelbewust had opgezocht, en dat het me ook ontregelde. Ik was 25 en moest erg wennen aan die grootschaligheid. Ik werd veel gelezen door studenten, maar was zelf nog student. Er ontstond allerlei buitenliteraire ruis. Bij de eerste boeken die je maakt, ben jijzelf de bron. Je bent je eerste, maar ook je tweede, derde, vierde, vijfde en zesde lezer. Je leeft nog in een vrij gesloten universum. De weinige mensen die het lezen, heb je in vertrouwen genomen. Ineens hebben duizend en één mensen een idee waarover jouw volgende boek zal gaan. Je merkt dat allerlei meningen over jou persoonlijk worden gevormd. Inmiddels schrijf ik al zestien jaar boeken. Ik doe van alles naast het schrijven, omdat ik én alle facetten die mogelijk worden gemaakt door het schrijverschap wil uitbuiten én omdat ze me minder kwetsbaar maken als schrijver.'

Nelleke Noordervliet werd met haar derde roman, *Het oog van de engel*, genomineerd voor de Ako Literatuurprijs. In die tijd waren er nog niet zoveel grote literaire prij-

zen, waardoor deze nominatie een kentering in haar schrijversbestaan betekende. In het kielzog van de nominatie werden haar eerdere romans, *Tine* en *Millemorti*, herdrukt. Sinds enige jaren is Nelleke Noordervliet columniste voor *de Volkskrant*. Evenals Joost Zwagerman dacht ze dat het schrijven van columns haar weerbaarder zou maken. Het afgelopen jaar verscheen haar zesde roman, *Pelican Bay*, na de nodige strijd.

Nelleke Noordervliet: 'Af en toe zeg ik tegen mezelf: ik houd ermee op. Enerzijds is het heel belangrijk, het schrijven. Omdat je merkt dat wat je met schrijven doet, méér is dan alleen maar een verhaal vertellen, of een commercieel product maken. Het wordt een steeds wezenlijker onderdeel van je persoonlijkheid. En daar ben je dus ook steeds kwetsbaarder in. Als je merkt dat je voor de expressie van de essentie van je persoonlijkheid afhankelijk bent van schrijven, word je daar bang voor. Ik heb dan de neiging om te zeggen: die afhankelijkheid van het schrijven om iemand te zijn, daar moet ik van af. Ik moet ook iemand kunnen zijn zonder schrijven. De kwetsbaarheid daarvan moet ik op zien te lossen. Dat is het dilemma van schrijvers natuurlijk, want als schrijver wil je gepubliceerd en gelezen worden. De enige oplossing is accepteren dat je kwetsbaar bent. En dat dit niettemin de enige manier is om te zijn wie je bent. Tegelijkertijd houd ik in mijn achterhoofd dat ik er ook mee kan ophouden. Een tijdje geleden besloot ik radicaal: geen romans meer. Ik doe het niet meer. Punt. Ik kan wel nog voor de krant schrijven, en andere boeken, maar dan als broodschrijverij. Dat doe je met één deel van je persoonlijkheid. Met volle overtuiging heb ik dat een paar jaar volgehouden. Ik wilde zien of ik toch nog iemand was voor mezelf. Ik ben toch weer gaan schrijven, omdat ik dacht: als ik dit kan, afstand nemen, kan ik ook wel weer schrijven.'

Geld en prijzen

Nathalie Heinich' analyse van de lasten die succes met zich meebrengt, draait om het verschijnsel vervreemding. Uit de verhalen van de vier Nederlandse auteurs komt naar voren dat kwetsbaarheid en afhankelijkheid van de schrijversidentiteit voor hen een groter probleem vormen dan vervreemding, al is de uitkomst hetzelfde: een (tijdelijke) afkeer van het schrijven. Dit verschil is misschien terug te voeren op de gelauwerde status van de Heinich-auteurs: zij zijn officieel bestempeld tot groot schrijver en daarmee uitgegroeid tot fenomeen, met alle financiële voordelen van dien – het type fenomeen dat in Nederland alleen wordt benaderd door Connie Palmen en Harry Mulisch.

Hoe zit het met Noordervliet, De Jong, Slot en Zwagerman, die (nog) niet die fenomenale status hebben bereikt? Verdienen zij voldoende met het schrijven om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien, of zijn zij ook nog eens afhankelijk van subsidie? Als er genoeg geld mee wordt verdiend, moet dat toch een flinke bodem onder de legitimiteit van het schrijversbestaan leggen.

Pauline Slot zou kunnen leven van het schrijven, dat wil zeggen van de royalty's van haar boeken, van gelegenhedsklussen en van het geld dat ze met lezingen geven en dergelijke verdient. Haar beslissing om weer een baan te nemen heeft dan ook niet met geld te maken. Wel vindt ze het een prettig idee dat ze weer een constante bron van inkomsten heeft, en niet genoodzaakt zal zijn om eventueel in te teren op haar spaargeld. Ze werd genomineerd voor een aantal lokale prijzen en stond op de longlist voor de Generale Bankprijs, maar werd nooit bekroond. Vreemd genoeg ontving zij voor *Zuiderkruis* ook

niet het Gouden Ezelsoor, de prijs voor het best verkochte literaire debuut. Haar boeken zijn in vertaling uitgekomen, maar ze weet niet hoe ze het 'doen'. Desgevraagd verklaart ze heel slecht te zijn 'met opbellen en zo'. 'Ik zit soms bij mijn uitgever als een of andere auteur opbelt: "Waarom hebben jullie dit niet gedaan?" Dan denk ik: mijn god, het zou niet bij me opkomen om daarover op te gaan bellen.' De filmrechten van *Zuiderkruis* werden verkocht, maar de plannen zijn voortijdig gestrand. 'Het was te kostbaar misschien.' Voor haar derde roman heeft ze bij het Fonds voor de Letteren een reisbeurs aangevraagd, en gekregen, maar ze kan zich verder niet voorstellen dat ze zich zou laten subsidiëren of sponsoren, omdat ze niet afhankelijk wil zijn van welke externe eis, willekeur of goedertierenheid dan ook.

Toen Oek de Jong zijn eerste drie boeken schreef, leefde hij van de royalty's. Met name zijn twee romans brachten veel op: ieder vier à vijf ton. 'Maar de helft gaat naar de belasting, de rest moet je uitsmeren over drie, vier jaar, dus wat je dan overhoudt is niet veel meer dan een modaal salaris.' Bij het schrijven van de volgende drie romans, inclusief de laatste dus, kreeg hij steeds werkbeurzen. In zijn geval is de regel dat een roman voldoende opbrengt om een paar jaar van te leven, maar andersoortig literair werk niet. Neveninkomsten betreft hij uit lezingen, artikelen, vertalingen, licenties en gastdocentschappen. Naast de Reina Prinsen Geerligsprijs voor zijn debuut ontving hij in 1980 de Bordewijkprijs voor *Opwaaiende zomerjurken* en in 1998 de Busken Huetprijs voor *Een man die in de toekomst springt*. 'Dit soort prijzen (middenklasse, zeg maar) hebben geen enkele invloed op mijn leven, want er zit geen publiciteit aan vast. In het algemeen versterkt een literaire prijs mijn zelfvertrouwen en ben ik er oprecht blij mee.'

Nelleke Noordervliet zou heel goed kunnen leven van haar schrijven, al is ze getrouwd met iemand die een inkomen heeft. Dat 'heel goed' is inclusief de spin-off van het schrijverschap. De inkomsten uit haar romans gaan gepaard met pieken en dalen. Ze dwingt meer regelmaat af door haar verdiensten met columns, lezingen en andere optredens en opdrachten. Ze ontving de Multatuliprijs en werd drie keer genomineerd voor een literaire prijs: voor de Ako Literatuurprijs, de Libris Literatuurprijs en de Europese Literatuurprijs. Vooral de nominatie voor de Ako-prijs was belangrijk, zoals al ter sprake kwam. 'Het was de juiste gebeurtenis op het juiste moment.' Ze ontvangt geen subsidie, maar heeft daar geen probleem mee, evenmin als met sponsoring. 'Als je dan één keer het woordje Rolex moet laten vallen, prima.'

Noordervliet heeft geen probleem met sponsoring. 'Als je dan één keer het woordje Rolex moet laten vallen, prima'

Ook Joost Zwagerman kan goed leven van het schrijven, en is getrouwd met iemand die ook een inkomen heeft. 'Ik weet het lang uit te zingen met royalty's. Vooral met *De buitenvrouw* en *Vals licht* heb ik veel verdiend. Met die romans kan ik het minder lonende schrijven van essays en gedichten compenseren.' Hij werd twee keer genomineerd – met *Vals licht* voor de Ako Literatuurprijs, en met zijn essaybundel *Pomothiek Arcadia* voor de Gouden Uil – en nimmer bekroond. Ook voor hem was met name de Ako-nominatie belangrijk, omdat alle genomineerde boeken werden herdrukt. '*Vals licht* was al redelijk goed verkocht, en dat ging hierdoor nog beter.' Zwagerman is de enige van de vier die de verkoopcijfers van zijn boeken paraat heeft. Ook heeft hij vastomlijnde ideeën over de omvang van het Nederlandse lezerspubliek in het algemeen en die van het zijne in het bijzonder. Bovendien is hij erachter gekomen welk boek het het best doet

bij wie en waarom. ‘Ik treed heel veel op voor scholieren en studenten, dan merk je wel aan welk boek behoefte blijft.’

Hij zou degene kunnen zijn die aan de telefoon hangt bij zijn uitgever als Pauline Slot daar net op bezoek is, ware het niet dat hij sowieso eens in de twee maanden overleg pleegt. ‘Als ik zie dat een boek een bepaald leven heeft gehad, en wel een nieuw jasje kan gebruiken, dan kaart ik dat zelf wel aan ja.’ *Vals licht* werd verfilmd: ‘Het boek is bestand gebleken tegen die rampzalige verfilming, laat ik het zo zeggen.’ Aangezien hij al jaren boven de inkomensgrens zit, krijgt hij geen werkbeurzen meer. Hij heeft er geen probleem mee om in opdracht te schrijven, en heeft zich aangesloten bij het agentschap Sebes & Van Gelderen, dat bemiddelt tussen schrijvers en opdrachtgevers. ‘Op het uur van mijn sterven zal ik niet terugdenken aan mijn commerciële werk, maar ik heb er geen gewetensproblemen mee. Ik vraag dan een bedrag waarvan ik diep in mijn hart denk dat ik het nooit voor mezelf zou neertellen, maar ik doe het wel. Zo kan ik het me veroorloven om ook gedichten en essays te blijven schrijven.’

De tweede vogelkooi van links

‘Literaire roem in Nederland’, was de eerste reactie van Joost Zwagerman per e-mail, ‘is dat niet net zoiets als zoölogische roem in de tweede vogelkooi van links in het derde dwarsstraatje van de vogelsectie in Artis?’ Ook later, in het gesprek, zegt hij een paar keer dat roem van schrijvers hier wel erg minimaal en plaatselijk is. ‘Voor negentig procent zit het in ons hoofd en voor tien procent bestaat het misschien werkelijk. Wie kent er nu een schrijver? Waar wij het over hebben, geldt voor een heel klein segment van de Nederlandse bevolking.’

Klein segment of niet, als hij je treft, de klap van de roem, dan treft hij je hard, zo blijkt uit het verhaal van de op- en neergang van Oek de Jong. Zijn geschiedenis vertoont aardig wat overeenkomsten met de succesverhalen van de door Nathalie Heinich bezochte auteurs. Hij heeft het wat plotselinge en – voor Nederlandse begrippen – groot-schalige roem betreft ook zwaar voor zijn kiezen gehad. Voor een deel is dat een objectief gegeven – in vijftien maanden tijd werd *Opwaaiende zomerjurken* negentien keer herdrukt en waren er 95 duizend exemplaren verkocht, wat begin jaren tachtig een uitzonderlijk fenomeen was – voor een ander deel is de schok zoals hij die ervoer terug te voeren op zijn persoonlijkheid.

Alle buitenliteraire ruis die ontstond na *Gimmick!* was voor Zwagerman aanvanke-lijk ook schrikken – een zomer lang sloot hij zich op in de provincie – maar uiteindelijk geen aanleiding om in zijn schulp te kruipen. Eerder integendeel. Opvallend aan de beschouwingen van zowel Pauline Slot als Nelleke Noordervliet over hun eigen roem of succes is hun bijna peilloze relativering. Die heeft niet, zoals bij Zwagerman, te maken met Nederland-Madurodam, maar met hun zelfperceptie in relatie tot hun succes.

Oek de Jong benadrukt allereerst dat er een groot verschil is tussen ‘roem op jonge leeftijd’ en ‘roem op rijpere leeftijd’. Want: ‘Op een jong mens hebben succes en roem een heel andere uitwerking dan op iemand die de veertig voorbij is – zo ervaar ik het althans.’ Het succes dat *Opwaaiende zomerjurken* met zich meebracht, betekende een grote verandering in zijn leven. ‘Een ingewikkelde confrontatie met mijn ijdelheid en vooral allerlei onbewuste vormen van ijdelheid. Anderhalf jaar veel aandacht van de media. Veel vrouwen op mijn pad. Een bankrekening van zes cijfers.’ Voor dat geld

schaamde hij zich. Al zijn vrienden zaten op uitkeringsniveau en moesten van duizend gulden in de maand rondkomen. Met het geld deed hij dan ook helemaal niets. 'Ik bleef op hetzelfde kleine appartementje aan de Hoogte Kadijk in Amsterdam wonen. Ik hield dezelfde vrienden – er kwamen alleen een paar nieuwe bij. Ik droeg dezelfde kleren. Ik bleef aan dezelfde schrijftafel werken.'

De eisen die hij al aan zichzelf stelde, werden door de verwachtingen van de buitenwereld nog eens verscherpt. Aan de immense druk op het schrijven wist hij zich al schrijvend te onttrekken, waardoor hij toch vanaf 1982, na drie jaar dus, aan zijn volgende boek kon werken. Hij kwam in een isolement terecht, nog versterkt door het succes met *Cirkel in het gras*. Hij had de neiging weg te gaan uit Amsterdam en zich terug te trekken in een huis in Vlissingen. 'Dat hoor je vaker: dat succes isoleert, ook al lijkt het tegenovergestelde het geval. Dat was bij mij dus ook zo. Omdat er vanuit de buitenwereld voortdurend aan je getrokken wordt, heb je de neiging om je af te sluiten. Het succes van mijn romans stelde me ook in staat om me helemaal terug te trekken in de literatuur – en voor mijn persoonlijke ontwikkeling was dat niet erg gunstig.'

De plotselinge roem die Pauline Slot ten deel viel bij haar debuutroman, bekeek ze ook toen al met de nodige relativering. 'Ik dacht niet door de reacties op mijn eerste boek: o dit is dus een fantastisch boek. Eigenlijk dacht ik: een beetje overdreven allemaal. Ik beschouw mezelf ook niet als een van de succesvolle schrijvers. Dat blijft heel abstract op de een of andere manier. Bij iemand als Mulisch klopt zijn succes met hoe hij zichzelf ziet. De reactie van de buitenwereld bevestigt hem in wat hij al van zichzelf dacht. Bij mij ligt dat verder uit elkaar. Ik heb laatst voor een feest samen met twee vrienden een bandje gevormd en opgetreden. Aan dat optreden heb ik meer plezier beleefd dan aan het uitkomen van mijn boeken. Het was het directe van de respons. Er werd gelachen, gedanst, meegezongen. Met die boeken krijg je eigenlijk maar heel weinig terug van de leeservaring die mensen hebben. Zelfs als ik aan het voorlezen ben, en die mensen zitten daar zo stil, dan voel ik die afstand.'

Weinig is zo broos en vergankelijk als een schrijversreputatie, benadrukt Nelleke Noordervliet. 'Schrijvers hebben een carrière als een voetballer. Niet voor zichzelf, maar wel voor het publiek. Gedurende een bepaalde periode ben je een fonkelende ster aan het firmament. Hé nieuw, leuk. Na verloop van tijd is de belangstelling ineens weg. Terwijl de schrijver doorgaat met schrijven. Op een gegeven moment kan er een stilte om je heen ontstaan. Een enkeling stijgt daar weer bovenuit, zoals Harry Mulisch en Hella Haasse. Daaronder heb je het tweede echelon en daar kan de zaak wankelen. Dáár weer onder heb je nog een echelon en dat zijn de mensen die eigenlijk nooit schitteren, die er nooit door komen, die hier en daar kleine besprekingen krijgen. Ik schaar mezelf in dat tweede echelon. Maar als ik weer een boek schrijf, heb je best kans dat het totaal over het hoofd wordt gezien. Het hangt er een beetje van af hoe mijn papieren dan staan. Haasse en Mulisch zijn Pele en Cruyff. Ik ben Piet Keizer. Ik ben me bewust van de broosheid en de voosheid van die schrijfstersnaam. Dat het ook zomaar weer weg is en dat die naam ook maar een reputatie is, die bovendien niet strookt met mijn schrijverswerkelijkheid.'

Zoals gezegd relativeert Joost Zwagerman schrijversroem in Nederland in het algemeen, ingegeven door zijn ervaring met televisieroem. 'De beroemdste schrijver is nog

'Schrijvers hebben een carrière als een voetballer. (...) Haasse en Mulisch zijn Pele en Cruyff. Ik ben Piet Keizer'

altijd minder beroemd dan de minst beroemde soapster.’ Toen hij enige tijd vaste gast was in het televisieprogramma *Barend & Van Dorp*, werd hij herkend op straat en kreeg hij in de trein verzoeken om handtekeningen. Reden voor hem om ermee te stoppen. Hij koestert zich graag in de gedachte dat hij onbespied door de stad kan dolen, anoniem zijn boodschappen kan doen en nieuwe vriendschappen kan sluiten. Heel lang was hij het jonge dichtertje zonder geld, in een kring van succesvolle beeldend kunstenaars. Toen hij met *Gimmick!* eindelijk geld begon te verdienen, was dat dan ook niet iets beschamends. Onzeker werd hij er ook niet van. Wel moest hij erg wennen aan alle verwachtingen waarmee hij werd geconfronteerd. ‘In Vlaanderen werd ik geïntroduceerd als “de societyschrijver Zwagerman”. Ik had de reputatie van postmoderne societyrat, de *angry young man*. Daarna werd ik Hollands realist, chroniqueur van het burgerbestaan.’ Hij bekent zich daar wel een tijdje druk om te hebben gemaakt. ‘Ik vond de reputatie die ik bleek te hebben niet altijd even prettig. En soms heb ik mij daartegen proberen te verzetten. Zo sta ik nu, omdat mijn boeken goed verkopen, te boek als publiekschrijver. Dat stemt me moedeloos, want ik kan er niets tegen doen. Het enige is mijn hart en ziel en zaligheid te blijven volgen. Veel is aan slijtage onderhevig, maar niet mijn drive om een bepaald soort literatuur te schrijven.’

Nooit meer opstaan

‘Het is een beetje een tombola’, definieert Nelleke Noordervliet de schrijversmarkt. ‘Er komen boeken uit die echt heel goed zijn en toch onopgemerkt blijven. Zodat een schrijver, ondanks zijn goeie prestatie, toch niet loon naar werken ontvangt.’

Loon naar werken is in het schrijversbestaan inderdaad een anomalie. Wát er ook terugkomt voor de inspanning: het is te veel, te weinig en eigenlijk nooit gepast. Uit de aard van haar onderzoek vloeit voort dat bij Heinich de nadruk ligt op ‘te veel’. Zij concludeert dat roem onzeker maakt, schuldig, eenzaam en depressief, zeker als iemand aan het begin van zijn schrijverscarrière staat en het idee heeft zoveel lof in de vorm van zo’n grote prijs niet te verdienen. Voor de auteurs hier geldt niet per se een ‘te weinig’, maar wel kwamen de gesprekken vaak uit bij de discrepantie tussen wat ze hebben geschreven en hoe daar vervolgens over wordt geschreven. Nelleke Noordervliet: ‘Je hebt de inhoud van een boek aan de ene kant, en aan de andere kant heb je dat oordeel erover. Die hebben niet zoveel met elkaar te maken en daar kun je niets aan doen.’ Veel energie gaat zitten in het vinden van de juiste omgang met dit fenomeen, evenals met de neveneffecten van succes: rivaliteit en afgunst.

In Nederland is het literaire wereldje bijzonder klein; rivaliteit en afgunst tieren dan ook welig. Pauline Slot is de relatieve nieuwkomer in dit gezelschap, en is bevriend noch gebrouilleerd met andere schrijvers. Afgunst ziet ze vooral doorschemeren in de wijze waarop in kritieken schrijvers nogal eens worden bejegend. Joost Zwagerman, Oek de Jong en Nelleke Noordervliet hebben zo hun geschiedenissen, al heeft eerstgenoemde er inmiddels zoveel (gehad) dat hij ze ook weer vergeet. ‘Soms groet iemand me niet, en dan moet ik echt even bedenken waarom dat ook alweer was.’ Nelleke Noordervliet: ‘Als in stukken van een bepaald iemand mijn naam voorkomt, dan weet ik: rancune.’ Het ergste vindt ze dat sommige kritieken niet worden ingegeven door wat er staat in een boek, maar dat het kritieken zijn over een reputatie. ‘Dat is ook een vorm van afgunst. Dat geldt niet alleen voor mij hoor, dat merk ik ook ten opzichte van anderen. Hé, die is aan de

beurt. De reputatie moet beschadigd worden.’ Joost Zwagerman: ‘Ik word afgestraft omdat ik drie bestsellers op rij schreef.’

Oek de Jong: ‘Zodra je succes hebt in de literatuur, is er ook afgunst. Het felst is natuurlijk de afgunst van collega-schrijvers. In het literaire circuit heb je er onophoudelijk mee te maken. Maar je raakt eraan gewend, je leert de vele gedaanten van de afgunst herkennen en je ontwikkelt manieren om die afgunst te neutraliseren (altijd de anekdote van een kleine en lachwekkende nederlaag bij de hand hebben, is mijn advies). Ik heb de afgunst vooral ervaren als twintiger en dertiger, waarschijnlijk omdat ik toen qua “carrière” op de meeste van mijn leeftijdgenoten een enorme voor-sprong had. Nu heb ik veel meer mensen om me heen die zelf ook het een en ander hebben bereikt, die zelf ook wel eens in de krant staan, en daardoor heb ik minder last van afgunst.’

Joost Zwagerman deelt de ervaring dat het uitmaakt in welke kring je je bevindt. Toen hij net geld begon te verdienen met zijn boeken, was hij bevriend met beeldend kunstenaars die zelf al succes én geld hadden. Later kwam hij in een vriendenkring van schrijvers terecht, waarin hij opnieuw de jongste was en waarin wederom geld noch succes een issue was. ‘Inmiddels is dat kringetje geëxplodeerd. Ik ga steeds minder om met andere schrijvers. De vrienden die ik heb, heb ik al heel lang, en daarbij speelt jaloezie geen rol. Zij zijn dichters en we hoeven elkaar niet te beconcurreren.’

Voor Joost Zwagerman is het een uitgemaakte zaak dat ook als hij geen succes had gehad, hij gewoon doorgegaan was met schrijven. ‘Dan zou ik alleen nog steeds in een drassig souterrain wonen.’ Nelleke Noordervliet weet daarentegen niet wat ze dan zou hebben gedaan. Nu al heeft ze er grote moeite mee zich niet blind te staren op negatieve recensies, en het lijkt alsof die moeite groter wordt in plaats van kleiner. ‘Hartkloppingen. ’s Nachts wakker worden. Paniek! Doodsangst.’ Ook Pauline Slot kent de slape-loze nachten: ‘De angst voor van alles is nog het allerergst eigenlijk.’ Nelleke Noordervliet: ‘Misschien wordt het erger omdat naarmate je langer bezig bent, je beter en beter weet hoe weinig je eraan kunt doen. Dat je niet meer bij jezelf denkt: nou, de volgende keer... Zo gaat het dus. Altijd. Wat je ook doet.’ Voor Pauline Slot is dat een reden om een pas op de plaats te maken. ‘Het negatieve vat post.’ Nelleke Noordervliet denkt dat juist misschien haar gegroeide zelfbewustheid het verwerken van kritiek moeilijker maakt. ‘Vroeger had ik het idee als iemand een slechte kritiek schreef, dat het verdiend was. Ja, hij heeft gelijk ook. Ik kan het ook helemaal niet. Nu heb ik meer het gevoel dat er iets niet klopt.’

Zowel Oek de Jong als Joost Zwagerman hebben inmiddels hun methode gevonden om afstand te nemen van mogelijke kritiek, na een lange leerschool. Oek de Jong plaatst dat wat over hem wordt geschreven, meteen in perspectief. ‘Die ander in de krant is iemand die vanuit zijn beperkingen en vooroordelen over mijn werk oordeelt. Ik zie onmiddellijk wie het is die het zegt en ik ga ervan uit dat veel krantenlezers dat ook zien.’ Ook Joost Zwagerman ziet bepaalde mechanismen aan het werk. ‘Ik ben aanvankelijk in angstwekkend tempo omhoog geschreven, en daarna heeft de kritiek gemeend een cor-rigerende beweging te moeten maken. Een hoge oplage stemt altijd wantrouwig. Er wordt óf heel lovend óf heel negatief over mij geschreven. Als dat je herhaaldelijk overkomt, word je minder kwetsbaar.’ Daarbij is hij beducht voor verbittering: ‘Je hebt twee

‘Zodra je succes hebt in de literatuur, is er ook afgunst. Het felst is natuurlijk de afgunst van collega-schrijvers’

manieren van reageren: van ellende in je dekbed bijten en nooit meer willen opstaan, en de kritieken volkomen negeren. Ik probeer het midden te houden. Als ik zou weten dat ik dagen of weken ontregeld zou zijn, en niet over straat zou durven, dan zou ik ze niet lezen. Maar dat ben ik niet. Je koste wat het kost verre houden van de kritiek om op zo'n manier je sereniteit te behouden, dat is ook een vorm van overwaardering van die kritiek.'

Het naakte leven

F.B. Hotz had het geluk een wijze oom te hebben met wie hij zijn schrijversgetob kon delen. Als hij hem schrijft bijna nooit overtuigd te zijn van zijn schrijf-aanleg, maar wel een schrijfwens te hebben, 'echt en oud en vaak aanwezig', antwoordt zijn oom per keurende post: 'Er is natuurlijk een vorm van angst over hoe het beoordeeld zou worden of over jezelf te veel blootgeven. Zulke dingen moeten soms een lang proces doormaken.' En, kordaat concluderend: 'Eenmaal moet het ijs doorbroken worden.'⁷ Zo is het maar net. Een schrijver moet ermee leven dat hij zichzelf op een bepaalde manier weggeeft in zijn werk. Het werk en de maker zijn niet los van elkaar te zien. Deze kwetsbaarheid geeft de Heinichkwetsies van identiteit en vervreemding, van succes en ontvangst, hun dramatisch reliëf. En dan blijkt het ook niet uit te maken of het nu om Prix Goncourt-winnaars gaat of om Ako-prijsgenomineerden.

Nelleke Noordervliet: 'Ik schrijf niet autobiografisch, maar leg wel op een of andere manier mijn ziel bloot. Je bent jaren met zo'n boek bezig, met de hele inzet van alles wat je in je hebt. Het is alsof je jezelf verankert in literatuur en in andere levens. Dat is heel eng. Het is niet genoeg dat je daarin je eigen identiteit zoekt, of althans: het is al erg genoeg dat je dat doet. Maar je wilt ook nog eens een keertje die bevestiging hebben. Dat maakt het ingewikkeld.' Joost Zwagerman: 'In *Zes sterren* schreef ik over een soort verhevigde neiging die ik zelf ken, over een man zonder identiteit. Dat voelt wel degelijk naakt, al probeer ik het zodanig te brengen dat die naaktheid enigszins wordt verhuuld. Zo'n thema kan worden opgepikt, begrepen, of helemaal niet. Dat is dan afwachten.'

Oek de Jong gééft zichzelf in zijn werk, maar krijgt er in zijn ogen veel voor terug. 'Alles wat ik schrijf is persoonlijk, dat wil zeggen: ondanks alle vermomming, alle verzin-sel, komt daarin mijn persoonlijkheid tot uitdrukking. Als mensen van mijn werk houden, is dat altijd vanwege de persoonlijkheid die ze erin aantreffen. Dat is de ene kant van de zaak. De andere kant: jezelf geven in je werk, zichtbaar en kwetsbaar zijn, en gezien worden door vijandige ogen. Ik heb me daar wel mee beziggehouden toen ik mijn eerste vijf boeken schreef: er zit iemand over je schouder mee te lezen en je moet die iemand van je afschudden. Ik stelde me voor hoe mijn vijanden ernaar zouden kijken. Op de een of andere manier ben ik ervan verlost geraakt en bij het schrijven van mijn laatste roman was er niemand die meekeek.' Wat De Jong eindelijk gelukt is, is Pauline Slot nu aan het bewerkstelligen: 'Het belangrijkste is dat het schrijven geïsoleerd blijft van alles wat daaromheen zit. Als ik thuis achter mijn bureau zit, moet al dat lawaai van het publieke schrijver-zijn verstommen. Dat is de kunst volgens mij. Het is moeilijk om bij het schrijven alleen maar aan het schrijven te denken, en niet aan wat de mensen ervan zullen denken. Ik zie deze periode als *reculer pour mieux sauter*, dus een beetje naar achteren om straks des te harder weer naar voren te kunnen gaan.'

Een schrijver vergroot zijn identiteit en zichtbaarheid zonder dat zijn incasserings-

7. Hotz & Kunst, 36.

vermogen onmiddellijk meegroeit, en voor sommigen gebeurt dat misschien wel nooit. De kwetsbaarheid die schrijvers aanleeft, geldt in zekere zin voor kunstenaars in het algemeen. Maar zoals al bleek uit het precaire van de schrijversidentiteit op zich – wanneer ben je méér schrijver dan ieder ander – ligt de gevoeligheid van het schrijverschap nóg meer aan de oppervlakte. Geen kunstvorm staat zo dicht bij de consument als literatuur. De markt van vraag en aanbod, van goed- en afkeuring is levendig, voor iedereen toegankelijk en goed te volgen, via de stapels in de boekhandel, de recensies in het weekblad, of het forum op de radio. Zoals Pauline Slot het formuleerde: ‘In maar weinig beroepen word je zo openbaar op deze manier geëvalueerd.’

Of een dergelijke evaluatie nu tot een prijzenregen leidt of tot meedogenoze stukken in de krant, lijkt een relatieve kwestie, zolang iemand zich niet totaal uitgeleverd voelt aan het schrijverschap, of zijn legitimatie als schrijver niet per se hoeft te ontleunen aan de buitenwereld. Erkenning is één ding, succes is niet alles. Joost Zwagerman: ‘Ik ben niet zo happig op bestsellers. Ik heb liever de juiste blik op mijn werk.’ En een gelouterde Oek de Jong: ‘Kan succes je zeker maken van jezelf? Je moet wel heel dom zijn om dat te geloven. Er kan een dag zijn dat je verwaand de straat op gaat, denkt dat je de wereld in je zak hebt. Maar dat duurt een dag, een paar uur.’ Destijds, in de hoogtijdagen van *Opwaaiende zomerjurken*, voelde hij het al aankomen: ‘Je ziet je leven voor je, met als naargeestig eindpunt dat je op je 65ste de P.C. Hooftprijs krijgt.’⁸

Precies zo verging het F.B. Hotz, die 76 was en nagenoeg blind toen hem de prestigieuze prijs werd toegekend. Tevergeefs had hij gehoopt dat ze hem vergeten waren. Hotz was het succes alweer voorbij.

Ik ben niet zo happig op bestsellers. Ik heb liever de juiste blik op mijn werk’

8. Henk Leffelaar (1980) ‘Het is niet de moeite waard te streven naar succes’. Interview met Oek de Jong. In: *Haarlems Dagblad*, 20 december.

Marja Pruis is schrijfster, literatuurcritica en publiciste.